

*TREĆI KONGRES KPJ (17—22. maj 1926), Plenarne sednice CK KPJ (maj—septembar 1926), Beograd 1986, 567 str.*

U ediciji *Izvori za istoriju SKJ, Serija A — Dokumenti centralnih organa KPJ (1919—1941), I. Kongresi, konferencije, plenumi CK KPJ*, koju je pokrenuo Odbor Predsedništva CK SKJ za izdavanje istorijske građe SKJ, u organizaciji i pripremi Arhiva CK SKJ i Instituta za savremenu istoriju iz Beograda, u izdanju Izdavačkog centra »Komunist« u Beogradu, kao knjiga šesta, objavljena je pod naslovom *Treći kongres KPJ (17—22. maj 1926), Plenarne sednice CK KPJ (maj—septembar 1926)*, vrijedna i nezaobilazna građa za istraživanje i interpretiranje povijesti komunističkog pokreta Jugoslavije u međuratnom razdoblju. Pripremili su je Ubavka Vujošević i Branislav Gligorijević, poznati historičari problematike međuratnog razdoblja, a U. Vujošević je i glavni i odgovorni urednik cijele serije A.

Riječ je o dvadeset dokumenata s Trećeg kongresa KPJ, održanog ilegalno u Beču, zbog ilegalnosti KPJ, te s dvije plenarne sjednice CK KPJ, prve održane u Beču 23. svibnja, a druge u Beogradu 5. i 6. rujna 1926. godine. Na prvi se događaj odnosi 14 dokumenata, a na druga dva — šest. To su protokol sjednica Kongresa, zapisnik sa sjednice Mandatne komisije, odvojeno mišljenje Antuna Mavraka, sekretara Mandatne komisije, o broju dalmatinskih delegata, primjedbe Rade Vujovića na rukopis protokola Kongresa, rezolucije — o izvještaju, o političkoj situaciji i zadacima Partije, o nacionalnom pitanju, o sindikalnoj politici Partije, o agrarnom i seljačkom pitanju, o organizacionom pitanju, Statut KPJ, zaključci Financijske komisije, izvještaj Specijalne komisije, pozdravno pismo Seljačke internacionale Kongresu. O plenarnim sjednicama CK KPJ svjedoče dokumenti: protokoli (prve i druge sjednice), proglas CK KPJ svima članovima Partije (s prve sjednice), te rezolucije — o izvještaju, o političkoj situaciji i zadacima KPJ, o sindikalnom pitanju (s druge sjednice). Od tih dvadeset dokumenata trinaest ih se objavljuje prvi put, što je svakako i za istraživače i za ostale zainteresirane čitaoce posebna vrijednost ovoga zbornika. Osim njih, još je pronađeno, nakon mukotrpnog istraživanja arhiva u zemlji i inozemstvu (u Moskvi), 11 dokumenata koji se odnose na tu problematiku, pa je šteta što nisu ovaj put objavljeni i što priređivači, iako tu činjenicu spominju u Predgovoru, nisu dali objašnjenje zašto nisu objavljeni.

Uz te glavne dokumente o Trećem kongresu KPJ i o dvjema plenarnim sjednicama CK KPJ objavljeni su, kako je uobičajeno u svim knjigama, zbornicima dokumenata i druge građe iz serije *Izvori za istoriju SKJ*, i prilozi koji dopunjuju osnovne dokumente i omogućuju uvid u situaciju u komunističkom

pokretu u nas, pa i u svijetu, u to vrijeme. To su 44 dokumenta, podijeljena u tri grupe. Od njih se čak 41 objavljuje prvi put, čime je potpuno zadovoljen zahtjev iz Osnovnih načela o izdavanju istorijske građe SKJ. Prvu grupu dokumenata iz Priloga čine Dokumenti o sazivanju i pripremama Trećeg kongresa KPJ (1924—1926), a ima ih 31. To su razni materijali s proširenih sjednica CK KPJ od 1924. do 1926 — zapisnici i izvodi iz njih, rezolucije o važnim pitanjima strategije i taktike KPJ i izvodi iz njih, odnosno projekti rezolucija za Kongres, pregled brojnog stanja delegata za Kongres, pisma rukovodećih ljudi KPJ u vezi s Trećim kongresom upućena na razne adrese, pisma upućena Komunističkoj internacionali itd. U drugoj su grupi Dokumenti i materijali o Trećem kongresu KPJ (26. maj 1926 — januar 1927) — pisma rukovodećih ljudi komunističkog pokreta u nas i u svijetu (Sime Markovića i Rada Vujovića, te Andora Karavana) o Kongresu, informacije o tom događaju, izvještaji itd. U toj je grupi objavljeno osam materijala i dokumenata. U trećoj grupi, Dokumenti o plenarnoj sednici CK KPJ, 5—6. septembra 1926. objavljeno je pet dokumenata — pisma, izvodi iz zapisnika, te osvrti na taj događaj.

Svi ti dokumenti i materijali, bez obzira na to što nisu objavljeni svi sačuvani, i što nisu ni pronađeni svi dokumenti s Trećeg kongresa, a ni svi materijali plenarnih sjednica CK KPJ iz svibnja i rujna 1926. godine — omogućuju uvid u tok Kongresa, osnovne probleme koji su se tada pojavljivali u radu KPJ, te cijeloga komunističkog pokreta, kao i u pokušaje njihova rješavanja. Ukazuju na težak položaj u kojem se našla sama KPJ i cijeli pokret koji je predvodila nakon Obznane i Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi — pa je ne samo morala prijeći u duboku ilegalnost nego je došlo i do krize u njezinim redovima s jedne strane zbog terora kojem je bila izložena, a s druge zbog razlika u procjenama o položaju cijeloga pokreta. Na Trećem kongresu KPJ prvi put su postignuta suglasna mišljenja o uzrocima unutarnje partijske krize nakon Obznane i Zakona o zaštiti države, ali i dalje nije postignuto jedinstvo u načinu rješavanja krize. Promjenom Statuta, zasnovanom na principu demokratskog centralizma, težilo se za mijenjanjem socijalne strukture članstva s naglaskom na većem okupljanju radnika i na pretvaranje KPJ iz »partije-sekte« u partiju masa. Tome su imali pridonijeti i usvojeni stavovi o tome da se moraju prekinuti svi sporovi između ljevice i desnice, sporovi koji su u vrijeme priprema Kongresa dobili značenje osobnih razračunavanja između tih frakcija. Također je važna poruka Kongresa bila orijentacija na uspostavljanje jedinstva radničke klase i stvaranja jedinstvene fronte radnika, seljaka i obespravljenih naroda kao uvjeta za prerastanje KPJ u partiju masa. Sve su to više ili manje poznate ocjene Kongresa iz dosadašnje literature. Međutim, ovaj zbornik građe o Kongresu, kojem je prisustvovalo 47 ili 48 delegata (dokumenti se na slažu o njihovom broju), a također i o dvije plenarne sjednice, koje su imale biti početak ostvarivanja zauzetih stavova, a to i priredivači u predgovoru ističu, zahtijeva još uvijek napore istraživača da do kraja prodru u suštinu činjenica koje se prezentiraju. I to ne samo radi povijesti KPJ i komunističkog pokreta u cjelini, nego i njezina odnosa prema drugima, prema forumima međunarodnoga komunističkog pokreta, prema Kominterni i Balkanskoj komunističkoj federaciji koje su imale znatnog udjela u ocjenjivanju situacije u KPJ i pronalaženju rješenja ili čak nametanju rješenja za nastale probleme. To znači da istraživači s jedne strane još uvijek imaju posla oko interpretiranja djelatnosti CK KPJ, dakle najvišeg partijskog foruma u to doba, ali i rada

partijskih organizacija, te veza između CK i organizacija. Postavlja se to ne samo kao organizacioni nego i kao idejni i politički problem. Odnosi se to, dakako, i na veze između CK KPJ i sindikata, pa i SKOJ-a.

U tom istraživačkom naporu svakako će dobro doći biografije članova CK KPJ izabranih na Trećem kongresu KPJ — u što su i priređivači uložili znatan trud i uspješno dešifrirali ne samo imena izabranih — koja zbog razloga konspirativnosti nisu bila saopćena ni delegatima Kongresa — nego i njihove životne putove. Također uvelike pomaže i bogatstvo Napomena, i u kvantitativnom pogledu — ima ih 633, i u sadržajnom pogledu. Jer, priređivači su svojim istraživanjima pretočenim u Napomene, dakle ne samo naporom u prikupljanju građe, umnogome pridonijeli da su nakon ovoga zbornika dokumenata Treći kongres KPJ i dva plenuma njezina glavnog foruma mnogo rasvjetljeniji nego što je do sada bilo poznato iz literature. U tom je korisna i Hronologija na kraju sveska koja obuhvaća događaje od 1. siječnja 1924. do 5. i 6. rujna 1926, i one iz povijesti KPJ, i one iz povijesti sindikata i SKOJ-a, ali i drugih društveno-političkih organizacija u kojima je imala udjela i KPJ.

Na kraju su knjige Registar imena i Registar geografskih naziva, popis skraćena, izvora i literature, te popis ilustracija kojima je zbornik također opremljen, a što olakšava snalaženje.

Na kraju valja reći da je ovaj zbornik dokumenata i materijala s Trećeg kongresa KPJ i dva plenarna sastanka CK KPJ, na žalost, bez osobite propagande u sredstvima javnog komuniciranja, potpuno opravdao namjere Odbora Predsedništva CK SKJ za izdavanje istorijske građe, izdavača, organizatora posla, priređivača i obogatio u nas, prilično zanemareni znanstveni posao izdavanja građe, a posebno građe iz historije KPJ, a samim tim i historiografiju.

*Bosiljka Janjatić*

*SEDNICE CENTRALNOG KOMITETA KPJ 1948—1952,  
Komunist, Beograd 1985, 767 str.*

U sklopu serije Dokumenta centralnih organa KPJ/SKJ tiskane su Sednice Centralnog komiteta KPJ (1948—1952), Komunist, Beograd 1985.

Riječ je o pet najviših partijskih plenuma održanih između Petog i Šestog kongresa, koji svjedoče o doista epohalnom razdoblju Komunističke partije Jugoslavije.

Uz neposredno-informativnu, obznanjivanje relevantnih partijskih izvora, nastalih u poratnom razdoblju, ima i niz drugih vrijednosti. To se ponajprije odnosi na skidanje tabua s jednog, posebno u historiografiji, dugo neprospitivoga povijesnog iskustva pred javnošću zaklonjenog deklarativno-političkim sudovima i iskazima, te često reduciranim i simplificističkim tumačenjem zbivanja neposredno poslije 1948. godine. Razlozi su tomu, uz političke i ideološke, dakako i znanstveni.